

Проблематика захисту прав інтелектуальної власності на навчальні курси

Стерліков Олександр Сергійович¹

Опубліковано	Секція	УДК
16.12.2024	Право	34.02

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14502780>

Анотація. Автором розглядається актуальне питання правового регулювання навчальних курсів на прикладі курсів та освітніх програм з домедичної допомоги. Особлива увага приділяється навчанню тактичній медицині в українських реаліях сьогодення, та проблемам, пов'язаним із захистом інтелектуальної власності у зв'язку із цією діяльністю.

Досліджено та проаналізовано нормативно-правову базу та інші інформаційні джерела та виявлено проблему відсутності чіткого законодавчого регулювання проблеми, що вказує на необхідність розробки та впровадження відповідних нормативних актів для її врегулювання. Проаналізовано як існуючі курси для військовослужбовців, так і спроби врегулювання питання захисту прав інтелектуальної власності на навчальні курси.

Ключові слова: правове регулювання, освітні програми, інформаційні джерела, домедична допомога, тактична медицина, курси для військовослужбовців.

Issues of protecting intellectual property rights for training courses

Annotation. The author addresses the relevant issue of legal regulation of educational courses, using the example of courses and educational programs on premedical assistance, including those for military personnel, as well as training courses on the rehabilitation of people with post-traumatic stress disorder, and others. Particular attention is given to training in tactical medicine and the establishment of training centres in the current realities of Ukraine, as well as to issues related to the protection of intellectual property in connection with this activity.

The regulatory framework and other information sources have been reviewed and analysed, revealing the lack of clear legislative regulation of this issue emphasising the need to develop and implement appropriate regulations to resolve this issue. The study involved monitoring a large number of information sources and judicial practices, which revealed the problem of the lack of clear legislative regulation for the protection of intellectual property rights for educational courses.

The analysis covers both existing courses for military personnel and attempts to address the issue of protecting intellectual property rights for educational courses. The problem of insufficient attention on the part of scientists to this topic is revealed. It was analysed that it is not the course itself that is the result of creative activity that is protected, but only supporting

¹ викладач кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління», магістр права. ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9234-261X>

methodological documentation for conducting the course which is prescribed in accordance with existing standards/

The importance of legal regulation for the protection of intellectual property rights in educational courses is driven not only by its public significance but also by its national importance, as it concerns saving human lives, since the issue being studied directly influences public safety.

Keywords: legal regulation, educational programs, information sources, home medical care, tactical medicine, courses for combatants.

Вступ

Постановка проблеми. Під час російської збройної агресії проти України постала важлива потреба в проведенні підготовки українського суспільства до виживання та адаптації до надзвичайних умов. Починаючи від курсів з адаптації людей з посттравматичним стресовим розладом до життя у суспільстві та запобігання домашнього насильства, закінчуючи фаховою та курсовою підготовкою військовослужбовців, що спрямована на більш якісне виконання їх обов'язків та виживання в бойових умовах. Від якості цих курсів може залежати безпосередньо безпека людини чи навіть її життя, і це свідчить про суспільне значення цього явища. При цьому суспільство зіткнулося з рядом проблемних питань, пов'язаних з захистом інтелектуальної власності, що не були виявлені раніше, коли проведення різноманітних курсів ще не було таким масовим та значущим явищем. Розберемо ці проблеми на прикладі курсів з домедичної допомоги для військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд науковців досліджували питання захисту інтелектуальної власності навчального процесу. Наприклад, Р.О. Голощук та О.Б. Вовк у 2008 р. опублікували статтю «Проблеми захисту авторських прав в системах дистанційного навчання», де аналізується концепція «справедливого використання», де, в тому числі, пропонують такий критерій як «викладач не повинен завдавати шкоди конкурентоспроможності первинної роботи» [1], що на пряму стосуються досліджуваної нами теми. Проте фокус уваги цих науковців спрямовано на особливості розповсюдження навчальних програм в глобальних мережах.

Як зазначає у своїй статті І.І. Петренко [2], існує практика захисту назви літературного твору, відповідно до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [3], у ст. 4 якого зазначено, що «неправомірним є використання без дозволу уповноваженої на те особи чужого імені, <...> назв літературних, художніх творів, періодичних видань, <...>, що може призвести до змішування з діяльністю іншого господарюючого суб'єкта (підприємця), який має пріоритет на їх використання», проте це стосувалося редакції Закону від 1996 року, в чинній редакції Закону це положення відсутнє.

Також можна виділити статтю «Новий закон про авторське право: як впливає на освітній процес?» в Юридичній газеті [4], де В. Коноваленко проводить якісний аналіз позитивних та негативних змін в редакції закону «Про авторське право і суміжні права» [5] щодо освітнього процесу. Але його аналіз обмежується саме авторським правом на художні твори, і стосуються демонстрації ілюстрацій та фрагментів творів в освітньому процесі, а наша проблематика має більш широкий характер.

Варто зазначити, що велика кількість статей українських науковців присвячена праву інтелектуальної власності в аспекті академічної доброчесності. Наприклад, «Освіта в сфері інтелектуальної власності як напрямок формування правової культури молоді» за авторством таких учених, як Р. Г. Драпушко, П. В. Горінов, Н. В. Філик [6].

Проте публікацій з аналізом тих проблемних питань, що висвітлені в даній статті, знайти не вдалося.

Метою статті є аналіз проблематики захисту прав інтелектуальної власності на навчальні курси.

Результати

Основною метою дослідження було проаналізувати проблематику захисту прав інтелектуальної власності на навчальні курси, що неможливо зробити без розуміння вхідних даних та спроби вирішити проблему підготовки військовослужбовців.

Виживання військовослужбовців залежить від вміння надавати само- та взаємодопомогу пораненим на полі бою. Підготовка військовослужбовців проводиться під час базової загально-військової підготовки в навчальних центрах. Проте навчальні центри перевантажені, та підготовку там часто проводять не спеціалізовані інструктори. З метою покращення підготовки військовослужбовців надання домедичної допомоги було видано наказ Головнокомандуючого Збройних Сил України №202 від 16.07.2022 р., де вимагалось забезпечити розробку, удосконалення та втілення навчальних програм з тактичної медицини, та проведення занять з тактичної медицини з охопленням особового складу підрозділів за програмою ТССС-ASM.

Недостатня кількість якісно підготовлених інструкторів призвело до того, що навчання військовослужбовців проводиться в тому числі і цивільними інструкторами. Наприклад, про це сказано в окремому дорученні начальника Генерального штабу Збройних Сил України №16016/С від 26.05.2023 року щодо створення Позаштатного центру тактичної медицини. Також курси з тактичної медицини проводяться різними організаціями та окремими інструкторами для цивільних, що готуються до майбутньої військової служби.

Об'єктивна сторона питання відповідно до права інтелектуальної власності

Відповідно до Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнятої 14 липня 1967 р., термін «інтелектуальна власність» визначає права, які відносяться до таких сфер інтелектуальної творчості, як:

- літературні, художні, наукові твори
- виконавча діяльність артистів, звукозапис, радіопередачі, телевізійні передачі
- винаходи в усіх сферах діяльності людини
- наукові відкриття
- промислові зразки
- товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та комерційні позначення
- захист від недобросовісної конкуренції
- інтелектуальна діяльність у виробничій, науковій, літературній сферах [7].

Велика українська енциклопедія дає таке визначення терміну «інтелектуальна власність», як «комплекс прав на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничий та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися й розпоряджатися результатами власної інтелектуальної, творчої діяльності» [8].

Курси з домедичної підготовки повністю відповідають цим визначенням, це - результат творчої діяльності, кінцевим продуктом якого є план проведення навчального процесу з урахуванням творчого використання рекомендацій з домедичної допомоги, особливостей педагогічної та методичної роботи. Проте право інтелектуальної власності виявилось нездатним повноцінно забезпечити захист прав авторів навчальних курсів та забезпечити умови чесної конкуренції.

Проблемні питання захисту інтелектуальної власності у вигляді навчальних курсів потребують ретельного огляду декількох важливих моментів.

Курс ТССС-ASM є зареєстрованим твором, що підтверджено знаком копірайта ©. Наказ №202 від 16.07.2022 р. вимагає проведення саме цього курсу для підготовки

військовослужбовців. Проте під виглядом цієї програми заняття проводяться зовсім по інших курсам, що видаються за курс ТССС-ASM. Це стало широко використовуємою практикою, і право інтелектуальної власності ніяк не може цьому запобігти.

Причин є декілька, тому розглянемо їх послідовно.

1. Навчальна програма - це, в своїй основі, творчо продуманий та логічно побудований навчальний процес, проведення якого забезпечується прописаною навчальною програмою та іншими методичними документами. І курс ТССС-ASM, як було сказано вище, є зареєстрованим твором зі знаком ©. Проте, відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права», поширюється така охорона «лише на форму вираження об'єктів авторського права» [5].

Відповідно, охороняється не сам курс, що є результатом творчої діяльності, а тільки допоміжна методологічна документація для проведення курсу, прописана відповідно до існуючих стандартів. Отже, право інтелектуальної власності не може забезпечити правильне відтворення продукту творчої діяльності розробників курсу. Воно може тільки заборонити використання методичних документів, але вони часто і так не використовуються, що ще більше спотворює курс.

2. Сам процес проведення курсу, його структура та методологія викладання не можуть бути об'єктом авторського права. Єдиною сферою права інтелектуальної власності, що захищає процес, є патентне право. Курси тактичної медицини ґрунтуються на доказовій медицині та не можуть мати винахідницький рівень, проте теоретично міг би відповідати умовам корисної моделі. Проте, відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [9] «винахід (корисна модель) - результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології» (Розділ I, ст.1.), та умовою патентоздатності є промислова придатність (Розділ II, ст.7). Процес викладання не відповідає цим умовам, і на сьогоднішній день жодного патента на навчальний курс не видано.

Також важливими вбачаються наступні питання:

- 1) Проведення курсу може розглядатися як виконання художнього твору. Проте проблема заключається саме в тому, що викладаємий матеріал вже не є тим самим твором, який захищений знаком ©.
- 2) Творча переробка курсу ТССС-ASM зі створенням нового курсу, що по факту ми й спостерігаємо, само по собі не є чимось поганим чи забороненим. Це відповідає поняттю похідного твору, передбаченого Законом України «Про авторське право і суміжні права» [5] за умови відсутності завдання шкоди його охороні, а порушення навчального процесу не завдає шкоди охороні. Проте нові курси як раз видаються за існуючий курс, так як саме він прописаний в наказі Головнокомандуючого Збройних Сил України №202 від 16.07.2022 р., про який згадувалося вище.
- 3) Використання відомої назви порушує принцип добросовісної конкуренції, проте право інтелектуальної власності напряму не охороняє назви творів. Особливості охорони назви художніх творів добре розкрито в статті «Охорона та захист авторських прав на назву літературного твору. Судова практика в Україні та інших країнах» за авторством І.І. Петренко [2].

Це виправдано для художніх творів, так як вони складаються з загальноновживаних висловлювань, їх буде надто багато, щоб реєструвати та аналізувати, вони не є частиною твору, що можуть виконуватися окремо, відсутність патентування назви стимулює творчість. Проте назви навчального курсу можуть бути позбавлені цих недоліків, вони легко кодифікуються та їх значно менше, ніж назв художніх творів. Як дослідила І.І. Петренко, «спроба закріпити назву як охоронюваний об'єкт авторського права обговорювалася на Брюссельській конференції, у 1948 р.» [2, 17], тому назви навчальних курсів можуть реєструватися як торгівельна марка. Попри те, що в Законі «Про охорону

прав на знаки для товарів і послуг» прописано що свідоцтво на торгівельну марку може отримати: «будь-яка особа, об'єднання осіб або їх правонаступники» [10], проте отримання свідоцтва на торгівельну марку військовою частиною (треба зауважити, що переважна більшість навчальних курсів створюється саме військовими навчальними центрами) поки що не має прецедентів. Вважається, що назва твору захищена авторським правом, бо є частиною твору. До того ж, автори навчальних курсів часто прописують, що: «Використання будь-якої частини цього курсу без дозволу власника заборонено!». Проте, з точки зору національного права, такий напис на програмі навчального курсу не має сенсу, з огляду на те, що навчальні курси використовуються якраз з метою проведення навчальної діяльності.

Відповідно до розділу II ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» допускається цитування творів з метою освітньої діяльності «Без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора і джерела запозичення» [5]. В даному випадку проходить саме освітня діяльність, і джерело зазначається (якщо точніше, то новий твір видається за це джерело).

Висновки

Швидкий розвиток інституції навчальних курсів, що проводяться різноманітними організаціями та окремими волонтерами, висвітлив проблему захисту інтелектуальних прав на науково-творчу діяльність, продуктом якої являється навчальний курс. Національне право інтелектуальної власності не забезпечує належну охорону через те, що навчальний курс виходить за межі окремих напрямків цього права. Дана проблематика ще не висвітлювалася, і робота над вирішенням ще не велася.

Список використаних джерел:

1. Голощук Р.О., Вовк О.Б. Проблеми захисту авторських прав в системах дистанційного навчання. Національний університет "Львівська політехніка", кафедра інформаційних систем та мереж, 2008. УДК 004:339.166.5 URL: https://vlp.com.ua/files/08_1.pdf
2. Петренко І.І. Охорона та захист авторських прав на назву літературного твору. Судова практика в Україні та інших країнах. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. №1. С.16-26. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/812164>
3. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» 07.06.1996 № 236/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Коноваленко В. «Новий закон про авторське право: як впливає на освітній процес?» Юридична Газета online, 22.11.2023 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/noviy-zakon-pro-avtorske-pravo-yak-vplivae-na-osvitniy-proces.html>
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 року № 2811-ІХВ ВОЗ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n256>
6. Драпушко Р.Г., Горінов П. В., Філик Н. В. Освіта в сфері інтелектуальної власності як напрямок формування правової культури молоді. Київський часопис права, 2022 р., № 2. URL: <https://dimp.gov.ua/wp-content/uploads/160-Tekst-statti-291-1-10-20221019.pdf>
7. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, 14 липня 1967 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU67K05U>
8. Велика українська енциклопедія. Інтелектуальна власність. URL: https://vue.gov.ua/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D0%B%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C

9. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року № 3687-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
10. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року № 3689-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>